

Dragutin Antun Parčić kao leksikograf

Tabaček, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:829898>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Marina Tabaček

Dragutin Antun Parčić kao leksikograf

Diplomski rad

prof.dr.sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2012.

Sažetak

U ovom diplomskom radu pozornost je usmjerena na proučavanje i prikazivanje najvažnijih leksikografskih radova Dragutina Antuna Parčića. To su *Riečnik ilirsko-talianski*, *Rječnik slovinsko-talijanski*, *Rječnik hrvatsko-talijanski* i *Rječnik talijansko-slovinski*. Uvodni dio diplomskog rada donosi podatke o političkom i književnom životu u 19. stoljeću, ilirskom pokretu, borbi filoloških škola i leksikografskim ostvarajima u 19. stoljeću, a nakon toga slijedi i kratka biografija Dragutina Antuna Parčića. Nakon poglavlja koje govori o Parčiću kao leksikografu, slijedi nekoliko potpoglavlja u kojima su obrađeni Parčićevi rječnici. Zatim slijedi dio koji se odnosi na Parčićeve uzore i na kraju cjelokupna ocjena Parčićeva prinosna hrvatskoj leksikografiji te zaključak.

Ključne riječi: Dragutin Antun Parčić, *Riečnik ilirsko-talianski*, *Rječnik slovinsko-talijanski*, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, *Rječnik talijansko-slovinski*, ilirski pokret, filološke škole

1. Uvod

Dragutin Antun Parčić je svojom nadarenošću, učenošću i još više svojim radom zadužio hrvatski narod tako da će mu se ime u povijesti hrvatske kulture uvijek s priznanjem spominjati. Zbog životnih prilika nije se mogao isključivo posvetiti nijednoj grani znanosti i umijeća. Bavio se svime pomalo. Bio je pravi enciklopedist, a k tome vrlo praktičan i snalažljiv, ali i suvremen. Posebno se istakao kao jezikoslovac i leksikograf te kao ljubitelj i istraživač glagoljske književnosti. O Dragutinu Antunu Parčiću kao leksikografu svjedoče nam njegovi talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnici koji i danas uživaju glas vrsnih hrvatskih rječnika, a u ovom ću radu najvećim dijelom govoriti upravo o njima.

Diplomski je rad podijeljen na sedam poglavlja, a to su: *Uvod, Politički, književni i kulturni život u 19. stoljeću, Dragutin Antun Parčić, Leksikografski rad D. A. Parčića, Šulekovim tragom, Ocjena prinosa D. A. Parčića hrvatskoj leksikologiji i Zaključak.* Unutar prvog poglavlja nalazi se nekoliko potpoglavlja u kojima pišem o ilirskom pokretu i borbi filoloških škola te o leksikografskim ostvarenjima u 19. stoljeću. U poglavlju o Dragutinu Antunu Parčiću donosim njegovu kratku biografiju te ostale zanimljivosti vezane uz njegov život i rad. Nakon toga slijedi predstavljanje Parčića kao leksikografa te obrada njegovih rječnika. Na kraju sam se osvrnula i na njegove uzore, od kojih je najznačajniji Bogoslav Šulek, ali i na važnost Parčićeva leksikografskog rada.

2. Politički, književni i kulturni život u 19. stoljeću

2.1. Ilirski pokret i djelovanje Ljudevita Gaja¹

U ovom će se poglavlju prikazati vrlo burni politički, kulturni i jezični događaji koji su obilježili 19. stoljeće, stoljeće u kojemu je rođen i Dragutin Antun Parčić. Podsjećam da je Parčić djelovao u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, kad se konačno uspostavlja jedinstveni hrvatski književni jezik na temeljima novoštokavskih govora ijekavskoga izgovora. Kako bih dala uvid u jezičnu i političku situaciju onoga vremena, odlučila sam to razdoblje prikazati od ilirskoga preporoda pa do kraja 19. stoljeća.

Uzmemo li u ruke knjige koje govore o povijesti hrvatskoga književnoga jezika, naići ćemo na tvrdnju da je ilirski pokret odigrao golemu ulogu tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća. Još i danas se navodi misao da je preporod bio, pored ostaloga, prijelomna točka u povijesti hrvatskoga književnoga jezika, odnosno da tek otada počinje razdoblje njegove standardnosti u Hrvata. Ilirski je pokret često ocjenjivan prvenstveno kao jezični ili književnojezični pokret, izrastao iz nastojanja da materinska riječ dobije status književnoga izraza na čitavom području Velike Ilirije, pa tako i u Hrvatskoj.

Ilirci su radikalno promijenili odnos prema domaćem idiomu čija je društvena uloga u početnim desetljećima 19. stoljeća bila neznatna. Kad se usporedi ono što su ilirci u vezi s opisanim društvenim položajem književnoga jezika i njegove grafije neposredno naslijedili s onim što su ostavili, pokazuje se veličina njihova pothvata.

Milan Moguš u *Povijesti hrvatskoga književnoga jezika* ipak tvrdi da se za ilirski pokret ne može reći da je to primarno književno-jezični pokret, pogotovo ne primarno jezični. Ilirski je pokret, kao udarna snaga hrvatskoga narodnoga preporoda, bio prvenstveno politički pokret.

¹ Ljudevit Gaj (1809. – 1872.), književnik, vođa hrvatskog narodnog preporoda; radio je na standardizaciji hrvatskog književnog jezika, pokrenuo *Novine horvatske* i književni prilog *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 367

Stoga će ilirci uskoro pokazati da treba izaći na političku scenu kako bi, premošćući sve prepreke pokrajinskih rascjepkanosti, ojačale integracijske težnje u političkom, društvenom i gospodarskom životu. Sve to ukazuje na činjenicu da ilirski pokret nije bio prvenstveno jezični pokret.

Većina je jezikoslovaca bila posvećena rješavanju grafijskih teškoća, prvenstveno pisanju palatalnih fonema. Budući da se prema shvaćanju građanske ideologije, kojoj pripadaju i ilirci, jezik poistovjećuje s narodom, borba za jedinstvenu grafiju vlastitoga jezika bila je samo izvanjski oblik borbe za narodno jedinstvo svih *Ilira*, odnosno *južnih Slavjanah*. Stoga borba za reformu, pa i slovnju, bila je tada politički čin jer je tražila promjenu ponašanja za volju jedinstva. U tom se pogledu činilo Ljudevitu Gaju najpogodnijim da u reformi kajkavske grafije pođe od Vitezovićevih² rješenja, jer su i politički pogledi Vitezovićevi o hrvatskim zemljama bili Gaju prihvatljivi.

Gajeva grafijska reforma bila je plod brižljive prethodne jezične analize. Poticaji su dolazili sa strane, ideje za rješenje također, ali je najprije trebalo upoznati jezičnu građu, sadržaj. I Gaj je učinio taj napor. On se u *Kratkoj osnovi* predstavio kao dobar poznavatelj svojega jezika, koji je, uočivši probleme, pronalazio najbolja rješenja. Uz prihvaćanje dotadašnjih strujanja u reformi latinice, nasljeđujući osobito Vitezovića, izradio je čvrst grafemski sustav kakav u hrvatskoj latinici nikada ranije nije postojao.

Za razliku od mnogih sjevernih Hrvata koji su smatrali prirodnim da se priklone štokavštini kao pismenom jeziku kojim je od preporoda bio napisan najveći broj najčitanijih knjiga i koji su, poput Ljudevita Vukotinovića, držali da je ijekavska štokavština *jezik lijep, bogat, izobražen*, bilo je i otpora. Prvi je dolazio od nekolicine kajkavaca na čelu s Ignacom Kristijanovićem³, drugi je u Zadru predvodio Ante Kuzmanić.

Prva je grupa bila protiv toga da se kajkavci odreknu svoga pismenog jezika i prihvate štokavski, dok se zadarski krug suprotstavljao ijekavskoj orijentaciji iliraca i

² Pavao Vitezović (1652. – 1713.), hrvatski književnik, povjesničar i političar; u djelu *Croatia rediviva* zagovarao ujedinjenje Južnih Slavena pod hrvatskim imenom po čemu se smatra pretečom ilirskog pokreta, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 1431

³ Ignjat Kristijanović (1796. – 1884.), hrvatski kajkavski pisac i kanonik, sastavljač kajkavske gramatike, izdavač kalendara *Danica zagrebačka*, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 630

Gajevoj reformi grafije. Obje su grupe bile žešće i žilavije nego što se obično misli. Kristijanovićev se otpor nije rodio samo tako. Njegova obrana i čuvanje kajkavštine bili su nadahnuti uvjerenjem da je kajkavski izraz dorastao svakoj književnoj vrsti. Međutim, tijekom je događaja svakim danom okretao leđa njemu i njegovim istomišljenicima. Tako je na kraju Kristijanović ostao osamljen, bez uspjeha i utjecaja, te je polako i sam prihvatio Gajevu reformu grafije.

Drugi je otpor bio mnogo jači i neugodniji od prvoga jer je dolazio od onih koji su se i sami smatrali nastavljačima štokavskog pismenog jezika, ali ne s onakvom koncepcijom kakvu su zamislili ilirci u Zagrebu. To je dalmatinski krug koji se okupio u Zadru oko časopisa *Zora dalmatinska* što ga je pokrenuo i vodio Ante Kuzmanić. Sporna su bila dva osnovna problema: Gajeva grafijska rješenja i ilirska orijentacija prema (i)jekavici. Kuzmanić se želio nagoditi s Gajem i polazio je s gledišta da je nerealno ujediniti sve južne Slavene u jednom književnom jeziku. Ako se hoće to učiniti za sve Hrvate, onda ih je lakše ujediniti na osnovi štokavske ikavice. Stoga Kuzmanić predlaže da Zagreb prihvati ikavicu, pa će Dalmacija prihvatiti Gajevu reformu grafije. Do sporazuma nije moglo doći, a u prilog je Gaju išla i činjenica da su Dubrovčani, mnogi Slavonci i dobar dio Dalmatinaca prihvaćali njegov program. Koliko god Kuzmanić i njegovi pristaše imali razloga da svoje poglede suprotstave Gajevima, braneći uporno kontinuitet ikavske varijante mladog novoštokavskog standarda i njegove ustaljene grafije, ipak im se glas nije predaleko čuo. Pet godina nakon početka i Kuzmanićev je časopis počeo objavljivati članke pisane grafijom zagrebačkoga kruga.

Bila je to potvrda još jednog uspjeha preporodnoga gibanja među Hrvatima. Tako završava prvo, veoma burno razdoblje preporodnoga doba u Hrvatskoj, koje je po svojoj važnosti, stvaralaštvu i uspjesima u izgradnji moderne hrvatske nacije nadmašilo ostala u dugoj povijesti hrvatskoga naroda.

2.2. Borba filoloških škola

Godine 1850. počinje nova, naoko mirnija faza u izgradnji hrvatskoga jezičnog standarda. Pojavilo se nekoliko filoloških škola, a njihovo postojanje i njihova međusobna borba osnovna je karakteristika hrvatske književnojezične povijesti u cijeloj drugoj polovici 19. stoljeća.

Jednu je predvodio Ante Kuzmanić u Zadru, drugu Fran Kurelac⁴ u Rijeci, a treću Adolfo Veber Tkalčević⁵ u Zagrebu. Zato se i zovu zadarska, riječka i zagrebačka filološka škola. Četvrta pak filološka škola, koja je ojačala pod sam kraj stoljeća, poznata je pod imenom škola hrvatskih vukovaca.

Zadarski je krug ostao uporan u uporabi štokavske ikavice kao osnovice za hrvatski književni jezik. Služeći se u početku starom grafijom, Ante Kuzmanić i njegovi pristaše okupljeni oko lista *Zora dalmatinska* i dalje su smatrali da za književni jezik treba odabrati jedan dijalekt. Na tim je načelima, po mišljenju zadarske škole, trebalo izgrađivati štokavsku ikavicu kao standardni jezik Hrvata. Međutim, nova je generacija zadarskoga književnojezičnog kruga, okupljena oko *Narodnoga lista*, krenula drugim putem.

Pobornici su riječke filološke škole smatrali da osnovicu pismenom jeziku trebaju činiti oni elementi u hrvatskim tekstovima koji su zajednički većini slavenskih jezika. Čitava je djelatnost riječke škole postala najčešće poznata po tome što je odlučno odbacivala nastavak *-ah* u imeničkom genitivu množine. Pravoga pokreta koji bi širio jezikoslovne poglede riječke škole nije bilo, pa ipak, ostao je Fran Kurelac vjeran svojim jezikoslovnim pogledima do smrti.

⁴ Fran Kurelac (1811. – 1874.), hrvatski književnik, filolog, političar i skupljač narodnih pjesama; vodeća ličnost narodnog preporoda u Hrvatskom primorju, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 646

⁵ Adolfo Veber Tkalčević (1825. – 1889.), hrvatski književnik i filolog; predstavnik zagrebačke filološke škole; jedan od začetnika hrvatske novelistike, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 1413

Zagrebačka filološka škola zagovarala je u imeničkom genitivu množine morfem *-ah*, zato su sljedbenici te škole dobili ime *ahavci*. Cilj im je bio dovršiti jezičnu standardizaciju na osnovi rezultata iliričkoga programa.

Za razliku od stavova zagrebačke filološke škole koja je u biti zagovarala tzv. etimološki pravopis, škola hrvatskih vukovaca na čelu s Tomom Maretićem⁶ smatrala je da je bolje provesti tzv. fonetski pravopis. Maretić je, zagovarajući fonološki princip u pravopisu, želio ujedno pokazati da u povijesti hrvatskoga pismenog jezika to nije ništa novo. Važno je pripomenuti da su vukovci uživali veliku potporu Khuenove mađaronske vlasti jer su kao saborski zastupnici ili državni funkcioneri podržavali mađaronsku politiku.

2.3. Leksikografska ostvarenja u 19. stoljeću

Leksikografija u Hrvata, sve tamo do kraja 16. stoljeća, bogata je rječnicima pisanima štokavskim, kajkavskim i čakavskim dijalektom, vrijednim djelima, ali ipak nedovoljnim za potrebe života i književnosti u 19. stoljeću, u doba razvijenoga kulturnog i znanstvenog života. Stoga se u doba preporoda misli na izdavanje dvojezičnih i trojezičnih rječnika koji bi zadovoljili novonastale potrebe tadašnjeg života. I Ljudevit Gaj je osjetio tu potrebu te je sam za sebe bilježio riječi za pojmove za koje nije bilo adekvatnih naziva.

Teškoću leksikografskih nedostataka osjetili su vrlo drastično pokretači *Novina* i *Danice* na štokavskom narječju kada ih je trebalo ispunjavati političkim vijestima i drugim informacijama, a pri ruci su im bili samo njemački, a ne i hrvatski adekvatni izrazi.

1839. i 1840. izlazi Richter-Ballmann-Fröhlichov *Ilirsko-nemacski* i *nemacsko-ilirski Rukoslovník*. Pisan još starom grafijom, izišao je u dva sveska, prvi dio hrvatsko-

⁶ Tomislav Maretić (1854. – 1938.), hrvatski slavist, jedan od glavnih predstavnika tzv. hrvatskih vukovaca, autor velike gramatike i stilistike hrvatskog jezika, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 710

njemački, a drugi njemačko-hrvatski. To je prvi rječnik tiskan u ilirsko doba. Hrvatsko-njemački dio, iako je bogatiji od Karadžićeva rječnika, nije se mogao s njime takmičiti, a i njemačko-hrvatski dio ubrzo je izgubio važnost kada se 1842. pojavio njemačko-hrvatski rječnik Mažuranića⁷ i Užarevića. Pri izradi rječnika služio se Voltićevim *Ričoslovníkom*, Karadžićevim rječnikom, Stullijevim *Rječoslojžjem*, Gajevom *Danicom*, gramatikama I. A. Brlića i J. Lanosovića i nekim ruskim rječnicima.

Ballmann-Fröhlichov rječnik brzo je pao u zaborav kada se godine 1842. pojavio njemačko-hrvatski rječnik Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića pod naslovom *Deutsch-illirisches Wörterbuch*. To je bio prvi rječnik pisan novim pravopisom, ali i prvi veći rječnik koji je sadržavao oko četrdeset tisuća riječi, sastavljen pomno i znalački te je bio prvi moderni hrvatski rječnik u 19. stoljeću. Mažuranić i Užarević su skupili riječi koje su se stvarale pod utjecajem tadašnjeg kulturnog i javnog života uopće, tako da je taj rječnik prvi ogled moderne leksikografije koja je u drugih naroda već bila savršeno razvijena, ali do nas, do onoga vremena, nije bila doprla. Pisci su se služili starijim rječnicima: Voltićevim, Karadžićevim i Ballmann-Fröhlichovim. Kada nisu u rječnicima našli potrebne riječi, Mažuranić je uzeo nešto riječi iz svoga materinskog govora, a dosta su uzimali iz češkog i ruskog jezika, što ih je Mažuranić dobro poznao.

U Beču je tiskan *Ilirsko-njemačko-talijanski mali rječnik* Josipa Drobnića, od godine 1846. do 1849. Autor se pri izrađivanju koristio Belostenčevim, Jambrešićevim, Stullijevim, Voltićevim, Karadžićevim, Richter-Ballmannovim kao i Mažuranić-Užarevićevim rječnicima. Svojim je rječnikom htio zapravo pomoći Slovincima koji bi prihvatili ilirski jezik kako bi im služio za svakidašnju praktičnu upotrebu. Prvi svezak pojavio se 1846., drugi 1847. i zaključni 1849., uz dodatak kratke gramatike što ju je napisao Vjekoslav Babukić na njemačkom i na talijanskom jeziku.

1860. godine izišao je i dugo iščekivan Šulekov⁸ njemačko-hrvatski rječnik. Riječ

⁷ Ivan Mažuranić (1814. – 1890.), hrvatski književnik i političar, prvi hrvatski ban-pučanin; u mladosti podržava ideje Ilirskog preporoda, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 721

⁸ Bogoslav Šulek (1816. – 1895.), hrvatski povjesničar i leksikograf slovačkog podrijetla, autor značajnih leksikografskih djela, narodni prosvjetitelj, ilirac, urednik časopisa *Branislav*, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 1295

je o velikom *Němačko-hrvatskom Rěčniku* koji se konačno pojavio 1860. u dva velika sveska. U doba kada Šulek počinje s radom, leksik je bio već obogaćen izrazima iz tadašnjeg kulturnog i civilizacijskog područja. Šulek se savjesno i kritički služi rezultatima drugih, ali i sabire mnoge druge riječi. Piše mnogo pisama, konzultira se, sabire mnoge riječi, stvara nove. Pri tom mu pomažu i N. Begović, A. Dragosavljević, M. Sabljar, I. Trnski i M. Sladović. Posebno mu je bio od pomoći Ivan Trnski. Pojava Šulekova rječnika značila je nov, značajan datum u povijesti hrvatske leksikografije. Kao što je bila značajna godina 1842. kada se pojavio rječnik Mažuranića i Užarevića, tako je u još većoj mjeri znatan datum kada se pojavio Šulekov rječnik. Budmani izjavljuje da je Šulekov rječnik napisan vješto i razumno, njime se možemo dičiti, a takvo djelo imaju tek najglavniji jezici Europe.

Rječnici koji također pripadaju 19. stoljeću su i rječnici Dragutina Antuna Parčića, no njih ću prikazati kroz njegov leksikografski rad.

Slika 1. Dragutin Antun Parčić

3. Dragutin Antun Parčić

3.1. Životni put Dragutina Antuna Parčića

1903. godine objavljeno je djelo splitskog nadbiskupa Klementa Kvirina Bonefačića u kojem predstavlja fra Dragutina Antuna Parčića kao vrlo osobitog čovjeka koji je mnogima bio nerazumljiv, ali uzrok tomu bile su prilike u kojima je živio i koje su utjecale na njegovu ćud. „U mladosti je doista uživao dobar odgoj i njegovi poglavari nijesu propustili da mu omoguće tok redovitih nauka, ali vječna šteta što se nije dovoljno paske obratilo posebnim lijepim sposobnostima, kojima ga Bog obdario, a koje se u njem silno isticahu pa se nijesu sustavno i pod vještom rukom učitelja razvijale, kako bi bilo željeti, nego je sam po sebi onako, kako ga je nutarnje čuvstvo i želja tjerala, te darove naravi upotrebljavao pa svojoj volji prema potrebama i okolnostima, koje ga okružavahu. Uslijed toga se i nije posve posvetio i usavršio u nijednoj grani znanosti ni umjeća, nego je učio sve, što god mu se svidjelo, kako je htio i koliko je mislio, da mu treba. Tako je u istinu postao u pravom smislu riječi praktični enciklopedista, a marljiv, neumoran i ustrajan u radu... Nije trpio ni sjaja ni laskanja ni hvale, niti je isticao svoga rada i zasluga.“

Dragutin Antun Parčić rodio se u starodrevnom i opjevanom Vrbniku 26. svibnja 1832. godine kao posljednje dijete seljačkih roditelja Josipa i Marije rođ. Petriš. Krsno mu je ime Antun, a redovničko Dragutin. Okolnost da je Parčić rođen u Vrbniku odigrat će u njegovu životu i radu veliku ulogu. Vrbnik se kroz vjekove smatrao rasadnikom glagoljaša, a u Vrbniku su rođeni brojni ugledni i zaslužni glagoljaši, kao npr. Blaž Baromić, Ivan Feretić, Franjo Volarić, Mate Volarić itd. Svi su oni svoju osnovnu, srednju i bogoslovsku naobrazbu sticali uglavnom u glagoljaškoj školi kod ladanjskog kaptola u Vrbniku.

Parčić je bio veoma bistar te je već u pučkoj školi u svom rodnom mjestu pokazivao svoj izvanredni talent kao i ljubav za nauku. Još kao dijete upio je slavensko bogoslužje obogaćeno pjevanjem, procesijama kapara kao i paraliturgijskim sadržajima. Ti prvi utisci nisu se izgubili jer je preko rođaka fra Romana Grškovića stupio dosta mlad u krug redovničke glagoljaške zajednice u Glavotoku, u bivši zaselak krčkih knezova

Frankopana, u samostan regularnih trećoredaca glagoljaša, gdje je on tada bio samostanski poglavar.

Pošto se uvjerio u njegove izvanredne sposobnosti, poslao je mladog Parčića u njemačko-talijansku školu u Krku, koju je završio odličnim uspjehom, a čiji je ravnatelj tada bio Vrbničanin Mato Volarić, koji je također bio kanonik i vrhovni školski nadzornik u Krku.

Po završetku više pučke škole u Krku ostao je Parčić još dvije godine kad svoga rođaka u Glavotoku, koji ga je spremao za latinske škole učenjem latinskog i talijanskog jezika te upoznavanjem glagoljice. Još prije nego će napustiti Glavotok, oblači Parčić redovničko odijelo i dobiva redovničko ime Dragutin. To će ime zadržati do svoje smrti.

U jesen 1843. polazi u Zadar, gdje će ostati sve do 1854. godine, u samostanu sv. Mihovila franjevac trećoredaca. Tamo je polazio najprije javnu talijansku gimnaziju i kasnije bogosloviju u tamošnjem bogoslovskom sjemeništu *Zmajević*. I u gimnaziji je bio među boljim đacima te je stoga uživao simpatije svojih profesora. Od školskih predmeta posebno je volio prirodoslovne nauke i jezike, osobito hrvatski i staroslavenski. Uz to se je već tada počeo posebno zanimati za slikanje, kasnije fotografiju, te razne fizikalne pokuse i tiskarstvo.

Ni burna godina 1848. nije mogla proći nezapaženo u životu mladog, poletnog i rodoljubnog Parčića, kao i hrvatske mladeži koja se uzgajala u Zadru u isključivo talijanskim školama. U zadarskoj gimnaziji osjetio je dah preporoditelja, Iliraca, čitao *Zoru dalmatinsku*, vjerojatno Gajevu *Danicu ilirsku*. Parčić je bio i osjećao se Hrvatom iako se nikad nije bavio politikom, pa ni javnim poslovima ne samo zbog povučenosti svojega redovničkog poziva nego i vlastitoga karaktera.

Za vrijeme bogoslovskih studija u središnjem nadbiskupskom sjemeništu u Zadru obavio je i godinu novicijata te je 22. listopada 1854. položio u Glavotoku svoje redovničke zavjete. Zbog slaboga zdravlja poslan je u samostan kod Šibenika, gdje se privatno spremao za ispite IV. tečaja bogoslovlja, te je tu na sam Uskrs 1855. godine imao i svoju prvu misu.

1857. i 1858. godine bio je profesor na zadarskoj realci za hrvatski jezik i matematiku, a već 1859. nalazimo ga kao dušobrižnika samostanske župe u selu Prvić

Šepurini. Zatim postaje predstojnik samostana sv. Pavla na Školjiću kod Zadra, gdje ostaje do 1864. godine.

Parčić je 1863. godine imenovan provincijalom i postaje tajnik provincije i lektor redovničke mladeži te stoga god. 1864. dolazi u Krk. Ovaj premještaj bio mu je težak jer je morao prekinuti svoje veze sa Zadrom i barem donekle napustiti svoje započete poslove i glavno zanimanje. Tada malena i siromašna provincija nije mu mogla omogućiti da se nesmetano posveti svojim idealima, pa je već zimi 1864. odlučio ostaviti provinciju i potražiti mjesto u kojem drugom redu gdje bi imao slobodnije i šire polje rada, ali Sv. Stolica nije udovoljila njegovoj molbi.

Nakon smrti profesora Ivana Brčića, Parčić se ponadao kako bi mogao postati profesor staroslavenskog jezika u zadarskoj bogosloviji. Ali sve je bilo uzalud, jer je zadarski nadbiskup odredio za to mjesto trećeredskog provincijala o. Josipa Dujmovića. Poslije tog neuspjeha Parčić se povlači u samoću glavotočkog samostana.

Upravo zbog želje da se bavi znanstvenim radom nastao je lom u njegovu životu koji je završio napuštanjem franjevačkog reda. U proljeće 1874. vraća se ponovno u Glavotok, gdje je definitivno odlučio napustiti redovnički stalež i postati svjetovni svećenik, kako bi se nesmetano mogao posvetiti svojim idealima, naročito glagoljici. Biskup Strossmayer primio ga je u đakovački biskupiju i njegovim posredovanjem Parčić je imenovan kanonikom hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu.

Parčić dolazi u Rim u svibnju 1876. godine. Nastanio se u zavodu sv. Jeronima, gdje će se moći posvetiti započetim radovima, a još posebno glagoljici, tj. pripremanju novog izdanja glagoljskih liturgijskih knjiga. Parčić je bio zabrinut jer nije bilo nikoga tko bi nastavio njegov rad i kome bi povjerio i izručio svoje stvari da ne propadnu. Čuvši da je u Krku osnovana tiskara *Kurykta* i da se radi i na osnivanju *Staroslavenske akademije* na Krku, spremio je sve svoje stvari i sprave i otpremio ih u Krk kamo je i sam kanio poći da bude kao stručnjak za glagoljicu moćno uporište i glavni suradnik osnovane akademije.

Potkraj života, u jesen 1901., Parčić je hodočastio u Svetu Zemlju. Kad se vratio, počeo je jače pobolijevati. Uskoro je i umro, na sam Božić 1902. godine. Pokopan je na rimskom groblju.

3.2. Parčićeva ljubav prema glagoljici i fotografiji

Izdavanje novoga misala na staroslavenskom jeziku bila je u drugoj polovici 19. stoljeća nužnost jer su stariji, u većini dugom upotrebom, propadali. Međutim, nužnost tiskanja miješala se u tom vremenu s narodnim preporodnim težnjama da se ne zaboravi na glagoljsku kulturnu baštinu, kao i da izdanje takvog misala posluži za zbliženje dvaju crkava južnoslavenskih naroda, katoličke i pravoslavne. Kako je austrijska vlast bila tomu protivna, a ni kod drugih čimbenika nije bilo previše razumijevanja, pothvat se nije ni brzo, a ni lako ostvario, trebalo je za to više od trideset godina upornoga i teškoga rada i zalaganja.

Glavni radnik toga mučnog posla bio je Dragutin Antun Parčić, dobar poznavatelj staroslavenskih biblijskih i liturgijskih tekstova. U radu su ga najviše podržali đakovački biskup J. J. Strossmayer i barski nadbiskup Š. Milinović, a stručno savjetovali F. Rački i V. Jagić.

Najveći dio svoga života i svojih nastojanja posvetio je Parčić staroslavenskom jeziku i to kao istraživač glagoljske književnosti i organizator tiskanja glagoljskog misala čime je spasio našu starodrevnu povlasticu od neminovne propasti, koja joj je prijetila u drugoj polovici XIX. stoljeća zbog nestašice glagoljskih knjiga, posebno misala.

Parčić je već kao dječak u Glavotoku zorno iskusio i upoznao što posebno tišti i muči svećenike glagoljaše, tj. pomanjkanje liturgijskih priručnih knjiga. Tu je također imao lijepu priliku, moleći svaki dan sa starim redovnicima glagoljski oficij i služeći im kod mise, da još bolje upozna i zavoli glagoljicu za koju se oduševio od ranog djetinjstva. Uz leksikografski rad najpoznatija Parčićeve preokupacija je skrb za glagoljicu, marljivo i ustrajno proučavanje najstarijih sačuvanih misala, brevijara i obrednih knjiga, drevnih liturgijskih kodeksa, na osnovi kojih stvara građu za objavljivanje časoslova, rituala i misala.

Već je godine 1882. mogao napisati da je glagoljski misal „gotov u rukopisu“. Godine 1877. bio je cijeli misal već gotov u rukopisu i pregledan od crkvenih vlasti te nije trebalo drugo nego da ide u tisak. Uza sve to do tiskanja glagoljskog misala nije dolazilo. Trebalo je čekati povoljan politički trenutak. Problem tiskanja glagoljskog misala riješit će tek konkordat iz 1886. sklopljen između Sv. Stolice i Crne Gore, koji je

bio uspjeh politike inaugurirane enciklikom „*Grande munus*“. Prema istom konkordatu morala je Propaganda tiskati liturgijske knjige. Sav posao i brigu oko izdavanja novog glagoljskog misala Sv. Stolice je povjerila kanoniku Dragutinu Parčiću. Nakon pune tri godine, tj. 1893., glagoljski je misal bio konačno dotiskan i u proljeće iste godine razaslan hrvatskim biskupijama koje su ga tako željno očekivale.

Tiskanje glagoljskog misala bilo je zapravo Parčićevo životno djelo, plod njegova višegodišnjeg rada u koji je Parčić uložio mnogo truda, vremena, znanja, ustrajnosti, a i vlastitog novca. Međutim, on je sve to radio iz ljubavi prema glagoljici, a za sav dugi i nesebični rad, papa Lav XIII. imenovao je Parčića začasnim komornikom sa zlatnom medaljom.

Misal nije jedino što je Parčić priredio za svog boravka u Rimu. Sukladno potrebama on je istovremeno priredio i *Ritual* koji je iz tiska izišao iste godine kad i *Misal* (1893.). Uz to, priredio je i objavio *Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagoljice* (1894.), zatim *Mrtvački misal, Prilog rimskom misalu* (1882.) za potrebe svoje nekadašnje subraće u Provinciji Trećeg reda Sv. Franje. Za njih je priredio i *Mučenikoslavlje franjevačkog Reda*, koji je ostao u rukopisu i čuva se u arhivu u Krku. U rukopisu su mu ostali *Grammatica palaeoslavico-latina* i *Rječnik latinsko-glagoljski*. Nedovršeni su ostali i *Glagoljski brevijar, Psalterij* i *Lekcionar*.

Uz navedenu djelatnost Dragutina Parčića kao jezikoslovca, Mihovil Bolonić u svom članku *O životu i radu Dragutina Antuna Parčića* usmjerava pažnju na još jednu malo spominjanu Parčićevu djelatnost, a to je fotografija. Već kao dječak znao je ići na brežuljak izvan Vrbnika i tu bi slikao svoje rodno mjesto. Parčića su prvenstveno zanimali ljudi i zato najveći dio njegovih sačuvanih fotografija sačinjavaju pojedinačni portreti kao i grupne fotografije. Poslije ljudi, Parčića su posebno zanimala ona mjesta gdje je živio i službovao, stoga među njegovim slikama ima dosta pejzaža iz Prvić Luke, Zadra i samo jedna slika s otoka Krka. Uz to su Parčića privlačili razni kulturni i arhitektonski spomenici. Parčićeve fotografije ove vrste treba vrednovati i kao kulturno-povijesne dokumente, osobito snimke zadarskih arhitektonskih spomenika i panorame dijelova grada koji su uslijed razaranja u ratu ili kasnijih dogradnji danas poprimali drugačiji izgled. Kao amatera, moramo Parčića uvrstiti među one rijetke naše pojedince koji su, zagolicanani novim izumom, osjetili potrebu da to otkriće ne samo savladaju nego

možda i unaprijede. Za njegove radove možemo slobodno reći da spadaju među najranije sačuvane fotografije jednog autora hrvatskog imena.

Uz dosad navedeno, Parčić se bavio i mnogim drugim zanimanjima i umijećima. Taj enciklopedijski duh pokazivao je već u pučkoj školi u Vrbniku. Parčić je gajio posebnu ljubav za bilinstvo i životinjski svijet, kako to svjedoče njegov lijepi herbarij i zbirka raznih leptira, kukaca, morskih puževa i pužića i dr. Posebno ga je veselila astronomija te bi za vedrih večeri promatrao zvjezdano nebo označavajući razna zvijezda, planete prema nekom zvjezdanom kalendaru.

Možemo zaključiti da je Parčić uistinu bio čovjek pun inicijativnog i produktivnog duha, veoma marljiv, neumoran i ustrajan u svom radu. To nam potvrđuje, uz njegov znanstveni, leksikografski i jezikoslovni rad, i njegova fotografska djelatnost, kao i njegov svestrani i enciklopedijski rad. Da je Parčić živio u kojem kulturnom i znanstvenom centru i u drugim prilikama koje bi mu omogućile da još više razvije svoje talente i da se još bolje posveti isključivo znanstvenom radu, bio bi još više učinio za svoj narod. Međutim, i ono što je učinio dovoljno je da Parčićevo ime bude posebno istaknuto u kulturnoj povijesti našeg hrvatskog naroda.

4. Leksikografski rad Dragutina Antuna Parčića

4.1. Parčić leksikograf

Leksikografija u Hrvata od kraja 16. stoljeća bogata je rječnicima, ali to ipak nije bilo dovoljno za potrebe književnosti u 19. stoljeću, u doba sve razvijenijega kulturnoga i znanstvenog života. Godine 1842. pojavio se Mažuranić-Užarevićev njemačko-hrvatski rječnik koji je postao osnovom za modernije slične rječnike, znatno nadmašivši druga dotadašnja leksikografska djela akribijom, smislom za književni izraz i za potrebe tadašnjeg suvremenog života. Taj rječnik, a i neki drugi (Šulekovi), u oblikovanju hrvatskoga književnog jezika, odnosno njegove leksikološke komponente, odigrali su važnu ulogu, pa je ona u smislu neposrednog utjecaja bila presudnija od uloge Vukova djela. Ipak ti rječnici nisu u Dalmaciji mogli biti od neke veće i praktičnije koristi, jer su bili pretežno tumačeni njemačkim jezikom. Potrebni je u Dalmaciji bio talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik kako bi njegovi korisnici mogli tu pronaći adekvatne riječi za raznolike pojmove što su se nalazili u talijanskom jeziku koji se mnogo upotrebljavao u Dalmaciji.

Više je kulturnih radnika u Dalmaciji pokušavalo napisati takav rječnik, ali je to uspjelo tek redovniku, kasnijem kanoniku Zavoda Sv. Jeronima u Rimu – Antunu Dragutinu Parčiću. Mirko Deanović u predgovoru svoga *Talijansko-hrvatskoga rječnika* iz 1942. ističe kako je „naša dobra leksička tradicija omogućila Dragutinu Parčiću da u drugoj polovini prošloga vijeka dade svoj, dosad najbolji talijansko-hrvatski rječnik.“

I V. Vinja se od 1950. oslanjao na Parčićev *Hrvatsko-talijanski rječnik*, a oba su djela bila od velike koristi i pomoći pri sastavljanju *Španjolsko-hrvatskog rječnika*.

Premda valorizacija Parčićeva prinosa hrvatskoj leksikologiji i leksikografiji niti je temeljito provedena, niti dovršena, već na osnovi dosad istraženoga nije pretjerivanje ustvrditi da on graniči s najvišim leksikografskim dosezima i važnošću. Dugoročan i ustrajan Parčićev leksikografski trud urodio je bogatim plodom: sa stalnošću se može reći da rječnici toga sve donedavna potisnuta i koprenom zaborava zakriljena leksikografa ne

samo da su osnovom hrvatske dijalektološke i povijesne leksikografije nego i ponovno otkriveno izvorište kojim se napaja njezina suvremenost.

Parčićevo leksikografsko djelo podjednako visoko ocjenjuju leksikografi, jezikoslovci i prevoditelji, publicisti, književnici i pjesnici: on je mnogim hrvatskim umjetnicima riječi pravo leksičko vrelo, živi izvor hrvatske izražajnosti, uzoriti oglednik novotvorenica, tezaurus, u punom smislu te riječi, hrvatskoga duhovnog i leksičkog blaga.

Već se pri letimičnom listanju može utvrditi kako je u Parčićeve rječnicima, naročito u onim novijim, povećanim i dotjeranim izdanjima sabrano veliko hrvatsko leksičko blago. Pored većeg broja turcizama, koji je preuzeo očito preko Karadžićeva rječnika, i povećeg broja nespretnih kovanica, kojima rječnik obiluje naročito u prvim izdanjima, Parčićevo leksikografsko djelo ipak sadrži velik broj narodnih riječi i dobrih kovanica, čime je obogatio hrvatsku leksikografiju.

Već od rana djetinjstva Parčić pokazuje nadarenost za mučan i mukotrpan leksikografski posao. U višoj pučkoj njemačko-talijanskoj školi u Krku bilježi na listiće hrvatske riječi i pridaje im talijanske istovrijednice. Tako je već kao svršeni gimnazijalac i kao mladi bogoslov sastavio mali talijansko-hrvatski rječnik na oko 120 stranica, što ga je izdao izdavač Karletzky u Rijeci te je Parčić dobio 20 forinti honorara.

U Parčićevo doba u Zadru, kao i u ostalim dalmatinskim i istarskim primorskim gradićima, bile su isključivo talijanske škole. I u javnoj upravi koristio se talijanski. Stoga nije čudno da se u javnom životu mislilo i govorilo i pisalo talijanski. I sami narodni ljudi, pa i sami narodni preporoditelji koji su bili odgojeni u talijanskim školama, nisu bili uvijek vješti svom materinskom jeziku i poznavali su ga tek za potrebu te su se u njemu teško izražavali. Stoga nije čudno da su hrvatski ljudi osjećali potrebu jednog dobrog talijansko-hrvatskog i hrvatsko-talijanskog rječnika kao i zgodnih udžbenika na hrvatskom jeziku za učenje svojeg materinskog jezika. Parčić je nastojao unijeti riječi koje se nalaze u širim narodnim slojevima i riječi znanosti, tehnike, zakonodavstva, smatrajući da sve one moraju naći mjesta u modernom rječniku.

U izradi svojih rječnika Parčić se je svakako oslanjao na već postojeće rječnike Mikalje, Della Belle i ostalih, ali je obilno koristio i svoje bilješke s terena i riječi koje su mu davali prijatelji kao don Miho Pavlinović, Ivan Brčić i još neki koji su sakupljali

narodne riječi. Za potrebe zakonodavaca, pravnika i upravnih činovnika u njegovim se rječnicima nalaze riječi ekscerpirane iz hrvatskih prijevoda austro-ugarskih zakona i časopisa *Pravdoneša* iz 1858. godine, ali i Šulekova rječnika stručnog nazivlja.

Parčićevi su rječnici plod cjeloživotnog autorova skupljanja jezičnog blaga i potrebe da se naobrazba stečena na talijanskom jeziku prevede, pretoči na hrvatski. Još za života autora dobili su brojne pohvale, od kojih se najčešće spominje Šenoina u *Vijencu*, a najbolja pohvala tom rječniku je činjenica da je bio u širokoj upotrebi sve do pojave Deanovićeve *Talijansko-hrvatskog rječnika* 1942. godine.

Izradio je tri temeljna hrvatsko-talijansko rječnika, sa svakim novim izdanjem uvećanom leksičkom građom, u kojima naziv materinskoga jezika progredira od ilirskoga, preko slovinskoga do hrvatskoga: *Rječnik ilirsko-talijanski polag najnovijih izvora*, Zadar 1858.; *Rječnik slovinsko-talijanski*, Zadar 1874., popravljena i proširena verzija izdanja iz 1858. i naposljetku *Rječnik hrvatsko-talijanski, treće prepravljeno i pomnožano izdanje*, Zadar 1901.

4.2. *Rječnik ilirsko-talianski (1858.)*⁹

Makar je bilo više pokušaja u Dalmaciji da se izradi hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik, od kojih neki autori nisu imali osnova za završetak takva rada se su ostali u početnoj fazi, drugi su pak već daleko napredovali u svome radu, a za neke doznajemo tek da su imali nakanu baviti se leksikografskim radom. Tek je Dragutinu Parčiću pošlo za rukom da svoje planove i težnje ostvari sistematskim radom, pa mu je uspelo da tiskom izda i hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik u više popraavljenih i povećanih izdanja.

Spomenuto je već da se Parčić počeo baviti leksikografskim radom još dok je bio bogoslov, kad mu je u Rijeci tiskan mali *talijansko-hrvatski rječnik*. Kao profesor zadarske realke, školske godine 1857/58., priredio je *Rječnik ilirsko-talianski polag najnovijih izvorah*, koji je tiskan 1858. u Rijeci kod E. Rezza. Taj rječnik on sam kasnije zove „mali rječnik“ u skladu sa svojim stalnim nastojanjem da jednom načini potpun i reprezentativan hrvatsko-talijanski rječnik. Taj je rječnik doživio tri izdanja pod naslovima: *Rječnik ilirsko-talianski polag najnovijih izvorah*, Zadar, 1858.; *Rječnik slovinsko-talijanski*, Zadar, 1874.; *Rječnik hrvatsko-talijanski*, Zadar, 1901.

U nakladi Petra Abelića, zadarskoga izdavača i knjižara, a tiskom riječke tiskarnice kojoj je vlasnikom bio E. Rezza, ugledao je svjetlo dana godine 1858. u Zadru jednosveščani *Rječnik ilirsko-talianski polag njanovijih izvorah sastavio ga O. Dragutin A. Parčić Tretjeg Reda Sv. Frane*.

U Gajevim carsko-kraljevskim službenim *Narodnim novinama* na početku 1857. izlazak rječnika najavio je nakladnik Abelić, navodeći da će sadržavati do 800 stranica, a na papiru sličnu Drobničevu, s ponešto sitnijim slogom.

Parčićev stvarni leksikografski prvijenac, dvostupačno složen s prosječno 25 leksema po stupcu, odeblja je knjiga od 847 stranica. Uvodni dio čine predgovor na hrvatskome i talijanskome jeziku te popis kratica. Temeljni korpus rječnika paginiran je

⁹*Rječnik ilirsko-talianski*. Polag najnovijih izvorah sastavio ga O. Dragutin A. Parčić Tretjeg Reda Sv. Frane. U Zadru, Petar Abelić Knjigar-Izdavatelj 1858.

od stranice 1 do 818. Na kraju su onomastički dodatci. U osnovnome korpusu je oko 42 tisuće leksema, s dodatkom 566 toponima i 900 antroponima.

U pisanju rječnika Parčić se služio rječnicima Mikalje, Stullija, Della Belle, Drobnica, Fröhlicha te Karadžića. Pod Mikaljom podrazumijeva se, naravno, sinoptički hrvatsko-talijansko-latinski rječnik *Blago jezika slovinskoga*. Od Stullijevih rječnika Parčić je najviše zagledao u *Rječosložje slovinsko-italijansko-latinsko* objavljeno u Dubrovniku godine 1806. Jedan od temeljnih izvora bio mu je komparativni talijansko-latinsko-hrvatski rječnik Ardelija Della Belle. Zanimljivo je da se među Parčićevim izvorima ne spominje Mažuranić-Užarevićev *Njemačko-ilirski slovar* izdan u Zagrebu godine 1842.

Posebno je istaknuto strukovno i znanstveno nazivlje, civilizacijska leksička nadgradnja rječnika, riječi iz znanosti i tehnike, kojima su navedeni izvori bili deficitarni. U tu svrhu služio se leksikograf suvremenom pomoćnom literaturom, navlastito posvećujući pozornost „zakonoslovnom“ nazivlju.

Kao izvori pravnog nazivlja poslužili su mu terminološki rječnik *Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprachen* i zadarski pravni časopis *Pravdonoša*.

U rječniku su hrvatske imenice determinirane naznakom roda te genitivnim nastavkom plurala, ukoliko uključuje kakvu nepravilnost. Naznačene su i poglavitije nepravilnosti u množinskim oblicima. Talijanske su istovrijednice bez gramatičkih odrednica.

Rječnik u onomastičkom dodatku donosi abecedirani popis krsnih muških i ženskih imena. Hrvatska imena određena su muškim i ženskim rodom, a uz njih je pridodana talijanska inačica:

Andraš, m. Andrea

Franciska, f. Francesca

Talijanski adekvat izostavljen je kod čisto slavenskih imena:

Dragomir, m.

Kupina, f.

Mojslav, m.

Drugi je onomastički dodatak rječniku abecedirani popis hrvatskih zemljopisnih naziva uz talijanske prijevodne ekvivalente. Uz naziv pridodana je i naznaka poput *grad*, *manji grad*, *rijeka*, *otok i sl.* Hrvatski toponimi određeni su gramatičkim rodnom, kod imenica gdje i genitivnim nastavkom. Pridjevski oblici geografskih naziva također su označeni gramatičkim rodnom. Navedeni su i etnici:

Bakarac, rca, m. *Buccarizza*

Banat, m. *Banato*

Pražanin, m. *abitante di Praga*

Turcizmi su obilježeni zvjezdicom (*). Najviše ih je pod slovom A: 146 od ukupno 340. Uveo ih je ne zbog aktivne porabe u jeziku, već zbog narodne pjesme i nekih pučkih izraza u kojima se susreću:

**Aba, f. sorta di panno ordinario*

**Ada, f. isola* (Otok)

Kraticama su obilježene zastarjele riječi i tuđice: grecizmi, talijanizmi, slovenizmi i rusizmi. Strukovno i znanstveno nazivlje (anatomski, botanički, kemijski i fizikalni nazivi, pravna i gramatička terminologija) naznačeno je također kraticama.

Na pravopisnoj razini navlastito je grafijsko obilježavanje *jata* izazvalo dvojbe, sporenja i niz prigovora. Iz razloga ekonomičnosti, mjesto trovrsne mogućnosti izgovora *ie, i, e* Parčić reflektse glasa *jat* bilježi podjednako dvoglasom *ie*, u svim slučajevima, bez obzira je li riječ o kratkom ili dugom *jatu*. Slogotvorno *r* predočuje akcentiranim digramom *èr*.

Na kraju *Predgovora* svome rječniku, izričući nadu u pomoć vještih ilirskih književnika, koja će mu biti moćnim poticajem i ohrabrenjem na važnije i opsežnije leksikografske pothvate, Parčić nagovještava dovršenje drugoga, talijansko-hrvatskoga dijela rječnika. Desetljeće potom to se obistinilo.

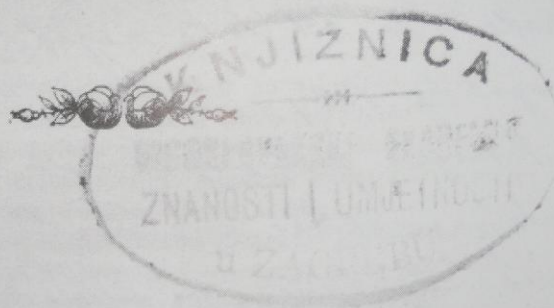
RIEČNIK
ILIRSKO-TALIANSKI

POLAG NAJNOVIJIH IZVORAH

SASTAVIO GA

O. Dragutin A. Parčić

Tretjeg Reda Sv. Frane.

U ZADRU

Petar Abelić Knjigar-Izdavatelj

1858.

Parčićev Riečnik ilirsko-talianski

Slika 2. Riečnik ilirsko-talianski

4.3. Kritičari Parčićeva *Rječnika*

U *Dodatku pretiska Rječnika hrvatsko-talijanskoga* D. Parčića, Zlatko Vince progovorio je i o kritičarima Parčićeva rječnika, stoga ih ovdje navodim.

Navodi kako je Parčić refleks glasa *jat* pisao je u početku „dvoglasnikom *ie*“, u svim slučajevima, i onda kada je kratko i kada je dugo, kao npr. *srieća* s napomenom da se izgovara *sreća* i *srića* ili *vrieća* s napomenom da se izgovara *vreća* i *vrića*. Sonantno *r* pisao je *èr*: *pèrst*, *kèrv*.

Kritičar njegova rječnika u *Nevenu*, broj 37, iz godine 1858., prigovorio mu je upravo zbog takva načina pisanja, pa su mnoge riječi zbog nepravilnog bilježenja dugog i kratkog jata uvrštene u krivi abecedni red. I sam naziv *riečnik* je nepravilan, ističe kritičar, jer je „*slovka ik*“ duga, pa treba rječnik, a isto tako je pogrešno i *srieća*, *vrieća*; genitiv *ždrebeta* treba pisati bez *ie*, kako stoji u rječniku.

Zanimljivo je napomenuti i to da se kritičar Parčićeva rječnika zalaže i za dosljedno označivanje akcenta u gramatikama i rječnicima, pa nije dovoljno što Parčić označuje akcent tak u nekim riječima kao što su *petak* i *petak*, a i tu je neprecizno označeno *pétak* i *pètāk*.

Za drugog kritičara Parčićev je rječnik bolji od Drobnićeva i Fröhlichova, a uz to korisniji i od većih rječnika kao što je Šulekov, koji se upravo došampavao u Zagrebu, a za koji kritičar ima samo vrlo pohvalne riječi.

Parčić je osjetio potrebu za rječnikom koji bi sadržavao ne samo narodne riječi, kao što ih ima Karadžićev rječnik, nego i zakonske i znanstvene termine koji su općenito prihvaćeni u jeziku. Ipak mu zamjera da je svoje djelo sastavio prema drugim hrvatskim i srpskim rječnicima, bez ikakva osvrta na narodni govor uobičajen u Dalmaciji, zbog čega se u rječniku pojavljuju različita značenja riječi, više prema spomenutim rječnicima, a manje ona koja su u upotrebi u narodnom jeziku u Dalmaciji.

4.4. Rječnik slovinsko-talijanski (1874.)¹⁰

Prošireno i popravljeno izdanje *Rječnika ilirsko-talijanskoga* iz godine 1858., a sukladno koncepciji talijansko-slovinskoga vokabulara iz 1868., Parčić je, nakladom braće Battara, objavio u Zadru godine 1874. pod naslovom *Rječnik slovinsko-talijanski*.

O koncepciji rječnika, leksičkoj građi i prinosnicima Parčić obrazlaže u *Predgovoru*. Navodi kako je u novo izdanje rasporedio svu građu koju donosi noseći stupac rječnika talijansko-slovinskoga te dometnuo novu. Ispravio je sve netočnosti prvoga izdanja rječnika hrvatsko-talijanskoga. Obogatio je rječnik riječima i izrazima iz narodnog govora. Tu valja pribrojiti i više tisuća riječi koje je Parčiću ustupio kanonik Mihovil Pavlinović iz svoje dotada neobjavljene zbirke. Od slova L do kraja rječnik je obogaćen građom što ju je Parčiću na raspolaganje stavio kanonik Mrkica.

Rječnik slijedi uobičajenu strukturu. Nakon *Predgovora* i *Tablice pokraćenih rieči* slijedi korpus rječnika: na 1.014 dvostupačno otisnutih stranica prikupljena je leksička građa od oko 50 tisuća leksema. Onomastički aneksi uključuju već uobičajena dva registra: popis osobnih imena muških i ženskih (stranice 1015-1031) s oko 1.200 antroponima i popis zemljopisnih imena (stranice 1033-1059) s oko 1.700 toponima. U rječniku je s onomastičkim dodatcima sabrano ukupno oko 53 tisuće leksema.

Na pravopisnoj razini Parčić, priklanjajući se pisanju slogotvornoga *r* bez popratnoga samoglasnika, napušta staru praksu bilježenja sonantnog *r* sa *èr*.

Jednako tako, uvažavajući brojne kritike, napušta praksu iz prvog izdanja u kojem je digramom *ie* podjednako bilježio dugi i kratki prijeglas *jata*. Naputak o fonetskom ispisivanju riječi nije prihvatio. Poslužio se umjerenim etimološkim načinom pisanja, izbjegavajući grafijske dvojnosti, kako ne bi rječnik previše narastao. Služio se umjerenom etimologijom, a nije htio unositi riječi i s fonetskim i s etimološkim načinom pisanja.

Gramatičke informacije u rječniku donose se na morfonološkoj razini (promjene u deklinaciji, nepravilni oblici) i onoj semantičkoj (glagolski vid ili aspekt).

¹⁰*Rječnik slovinsko-talijanski*. Priredio ga za tisak O. Dragutin A. Parčić, Treć. Reda S. Frane Red. Obsl. Svećenik. U Zadru, Braća Battara, Tiskari-Izdavatelji, 1874.

Rječnik obuhvaća riječi, u manjoj mjeri sintagmatske izraze i frazeološke veze. Polisemija i homonimija razrađene su pod istim rječničkim člankom. Značenjska polja obilježena su brojevima.

Označeni orijentalizmi uvršteni su sukladno komunikacijskoj situiranosti u hrvatskome jeziku, u narodnom pjesništvu i književnosti. Reducirani broj aloglotema (grecizama, latinizama, bohemizama, talijanizama, rusizama i slovenizama) također je označen.

Rječnik donosi veliki broj narodnih riječi i dobrih kovanica, navlastito na funkcionalnoj leksičkoj razini. Na osnovi dobrih tvorbenih modela uvrštene novotvorenice, preuzete gdjegdje do Šuleka, rjeđe od Stullija, u obliku jednakovrijednica, bliskoznačnica i drugih prikladnica zamjenjuju alogloteme strukovnog i znanstvenog nazivlja.

4.5. Rječnik hrvatsko-talijanski (1901.)¹¹

Dragutin Parčić je imao tu sreću da najsjajniji plod svoga četrdesetogodišnjeg bavljenja leksikografijom doživi i u njem, na žalost, tek nakratko, uživa. Djelo je objelodanjeno godine 1901., godinu prije leksikografove smrti, u Zadru nakladom *Narodnoga lista* pod naslovom *Rječnik hrvatsko-talijanski*, uz napomenu da je riječ o trećem, popravljenom i proširenom izdanju. Pretisak rječnika objavila je zagrebačka izdavačka kuća *ArTrezor* godine 1995. Dodatak pretisku čini vrijedan znanstveni prilog poznavanju Parčićeva leksikografskoga djela iz pera Zlatka Vincea: *Leksikograf Dragutin Parčić u svojem vremenu*.¹²

Treće izdanje, na sada dojmljivih 1237 stranica, slijedi uhodani raspored građe. Uvodni dio s predgovorima drugom i trećem izdanju (stranice VII-X) i *Tablicom pokraćenih rieči* (stranice XI-XII). Rječnik sam, znatno uvećan, ima 1201 stranicu. Na kraju su uobičajeni onomastički dodaci, antroponimijski i toponimijski: osobna muška i ženska imena (stranice 1203-1215) i zemljopisno nazivlje (stranice 1217-1237).

Što se leksičkoga fonda tiče, on je uvećan, prema leksikografovima riječima, do preko petnaest tisuća novih riječi, što iz pučkoga govora, što iz školskih i poučnih knjiga, te iznosi oko 72 tisuće leksema, a uz onomastičke priloge, ukupno oko 75 tisuća leksema.

Treće izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* kruna je Parčićeva leksikografskog rada. Ugledalo je svjetlo dana prve godine XX. st., u istoj onoj godini u kojoj je objelodanjen nepotpun, vukovski i prema preuskim mjerilima ustrojen *Rječnik hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića, svjedočeći o pobjedi vukovaca u hrvatskome jezikoslovlju.¹³

Ne robujući slijepo štokavštini i novouspostavljenome štokavskog standardu, Parčićovo je djelo, unosom čakavizama i kajkavizama, funkcionalnom, stilskom i regionalnom raslojenošću, uistinu predstavljalo svekoliko hrvatsko jezično blago. U

¹¹ *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Pripravio ga za tisak Dragutin A. Parčić, Hrvatski Kanonik u Rimu. Treće popravljeno i pomnoženo izdanje. U Zadru. Tisak i naklada „Narodnoga lista“ 1901.

¹² Igor Gostl (1998), *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 133

¹³ Igor Gostl (1998), *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 135

njemu se nalaze kajkavizmi poput *bedak*, *bedast*, *dekla* i *dikla*, čakavizmi *bajam* i *bikla*, *bječva* i *cotav* i sl.

Slijedeći zasade zagrebačke filološke škole, koja se zalagala za tradicionalnu grafiju i pravopis, Parčić odbija prihvatiti načelo *Piši kako govoriš*, i boljim smatra ono drugo *Piši za oko, govori za uho*. On se pridržava načela Vjekoslava Babukića, piše umjerenom etimologijom – pravopisom što je bio u uporabi u sjevernoj Hrvatskoj, ali ne i u školama, u kojima se od 1982. uvodi fonološki pravopis.

Završavajući u Rimu godine 1901. na Ćirilovo svoj posljednji leksikografski predgovor, napisat će da je tegotni posao sastavljanja rječnika obavio savjesno i sa svom pomnjom, da je u izradbi rječnika upotrijebio iskustvo što ga je crpio iz više no četrdesetogodišnjeg bavljenja leksikografskim poslom, uvjeren da će i treće izdanje, kao i ona prijašnja, dobro doći učećoj mladeži te odraslima.

O sadržajnoj strani leksika, njegovoj konceptualizaciji, neologizmima, odnosu prema terminološkim aloglotemima, razradbi leksema, polisemije i homonimije i drugom već je bilo riječi, a sve ono za drugo izdanje hrvatsko-talijanskoga rječnika izrečeno, odnosi se i na treće.

Treće izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* neumorna sakupljača riječi Dragutina Antuna Parčića odraz je stanja hrvatskoga leksičkog korpusa prije prevlasti vukovske struje u hrvatskome jezikoslovlju, te tako ostaje posljednjim svjedočanstvom jedne formalno poražene filološke škole, no unatoč tome žive i plodotvorne, posebice u području leksika, upravo zahvaljujući Parčićevu leksikografskome trudu.

Tablica pokraćenih rieči.

(Spiegazione delle abbreviature)

agg. aggettivo.	(it.) voce italiana.
(anat.) termine di anatomia.	(leg.) t. legale o di giurisprudenza.
(antic.) voce della lingua slava antica.	(log.) t. di logica.
(arch.) t. di architettura.	m. maschile.
(arit.) t. di aritmetica.	(mag.) t. di lingua magiara.
(astr.) t. di astronomia.	(mar.) t. di marineria.
aum. aumentativo.	(mat.) t. di matematica.
avv. avverbio.	(mec.) t. di meccanica.
(bot.) t. di botanica.	(med.) t. di medicina.
(cech.) t. della lingua čeha.	(merc.) t. di mercatura.
(chim.) t. di chimica.	(mil.) t. militare.
(chir.) t. di chirurgia.	(miner.) t. di mineralogia.
(coll.) nome collettivo.	(mitol.) t. di mitologia.
(comm.) t. commerciale.	mo. avv. modo avverbiale.
cong. congiunzione.	(mor.) in senso morale.
dat. dativo.	(mus.) t. di musica.
deriv. derivati.	mpl. maschile plurale.
dim. diminutivo,	n. neutro.
(dipl.) t. di diplomazia.	npl. neutro plurale.
(eccl.) t. ecclesiastico.	num. numerale.
f. femminile.	(P) t. della raccolta Pavlinović.
(fam.) nel discorso familiare.	part., partic. particella.
(farm.) t. di farmacia.	partep. participio.
(fig.) nel parlar traslato o metaforico.	(pitt.) t. di pittura.
(fil.) t. filologico.	pl. plurale.
(filos.) t. di filosofia.	(poet.) t. di poesia o delle canzoni nazionali.
(fis.) t. di fisica.	(pol.) t. di politica.
fpl. femminile plurale.	prep. preposizione.
gen. genitivo.	pron. pronome.
(geogr.) t. di geografia.	(prov.) proverbio.
(geom.) t. di geometria.	qc. qualche cosa.
(gr.) t. di lingua greca.	qd. qualcheduno.
(gram.) t. di grammatica.	(ret.) rettorica.
impers. impersonale.	(russ.) voce russa.
indecl.) indeclinabile.	(scherz.) voce da scherzo.
nterj. interjezione.	seg. seguenti.

Slika 3. Tablica pokraćenih riječi iz *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* D. A. Parčića

4.6. Rječnik talijansko-slovinski (1868.)¹⁴

Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski) Parčić je priredio za tisak i objavio u Zadru godine 1868. Izdavačeli su bili tiskari i knjižari braća Battara.

Dvostupačno složen rječnik s prosječno četrdeset leksema po stranici donio je na 1.110 stranica temeljnoga korpusa rječnika (bez onomastičkoga dodatka) oko 44 tisuće leksema.

Uvodni dio čine predgovor na talijanskome jeziku (stranice VII-IX) i popis kratica (stranice XI-XII). Talijansko-hrvatski onomastikon (stranice 1111-1146) inkorporira antroponimiju i toponimiju. To je abecedirani registar krsnih imena, povijesnih i zemljopisnih naziva, koji se u dva jezika različito pišu ili izgovaraju.

Na početku talijanskoga predgovora, napisana u Zadru 1. siječnja 1868., leksikograf se osvrće na razloge koji su ga naveli na objavljivanje rječnika.

„Još od godine 1858., kada sastavih jezgrovit Rječnik hrvatsko-talijanski, osjetih potrebu izradbe drugoga njegova dijela, u kojem bi talijanske riječi bile objašnjene odgovarajućim hrvatskim.“¹⁵

Takva se potreba osjećala navlastito u priobalju Istre i Dalmacije, gdje „učeća mladež“ te osobe vezane uz različite grane javnih poslova, odgojene gotovo isključivo u talijanskoj kulturi, nalaze potrebu da govore i pišu jezikom većine pučanstva među kojim žive.

Smatrajući svoje novije leksikografsko djelo boljim od onoga iz godine 1858., Parčić ističe da ga nije sastavljao s ovisnošću o rječniku hrvatsko-talijanskome, premda suodnos s njime nije moguće isključiti, jer će novoobjavljeni talijansko-hrvatski dio nužno iziskivati preradbu prethodnoga hrvatsko-talijanskoga, kako bi mu bio primjeren i s njime se uskladio.

O registrima suvremenoga govornog jezika i funkcionalnim leksičkim razinama Parčić je dao sljedeća obrazloženja. U kompiliranju svakodnevnog leksika unosio je navlastito govor što se čuje u Dalmaciji, a sukladno kriteriju čestotnosti i porabne

¹⁴*Rječnik talijansko-slovinski* (hrvatski). Priredio ga za tisak O. Dragutin A. Parčić Trećeg Reda Sv. Frana. U Zadru, Braća Battara, Tiskari-knjižari-izdavačeli, 1868.

¹⁵Igor Gostl (1998), *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 124

vrijednosti. No, rječniku koji ima udovoljiti suvremenim potrebama tako što nije moglo biti dostatnim. Trebalo je, dakle, takvu leksiku pridodati sav onaj stručni terminarij, nazivoslovlje strukovno i znanstveno, bez kojega priručnik namijenjen različitim potrebama njegovih korisnika ne može i ne smije biti. Pri tome se oslonio na kriterij čestotnosti, porabne vrijednosti i stabilnosti terminarija. Poslužio se u različitim vrelima objavljenim nazivljem, koje se dijelom stabiliziralo i steklo „pravo građanstva“, ali koje sve to ubrzanijim razvojem jezika može biti ili modificirano, ili zamijenjeno boljim.

U sastavljanju hrvatskoga stručnoga nazivlja Parčić je učestalo zagledao u njemačko-hrvatski rječnik Bogoslava Šuleka. Šulekov rječnik, objavljen u Zagrebu ne tako davno prije Parčićeva (1860.), bio je ne samo dovoljno suvremen nego pouzdan i provjeren izvor.

Snažno ojačan terminološki dio rječnika uključuje dvadeset područja strukovno-znanstvenoga nazivlja. To su: anatomija, arhitektura, aritmetika, astronomija, botanika, filologija, filozofija, fizika, geometrija, kemija, matematika, medicina, mineralogija, pomorstvo, pravo, retorika, teologija, tiskarstvo, trgovina i vojništvo.

Uvažavajući kritičku primjedbu glede posvemašnjeg izostanka frazeologije u rječniku hrvatsko-talijanskome, u njegov komplementarni talijansko-hrvatski nastavak uveo je Parčić najčešće fraze i izričaje, navlastito one u kojima se dva jezika razlikuju.

5. Šulekovim tragom

Za Parčićeve se rječnike može reći da prate bogatu hrvatsku leksikografsku tradiciju i da sadrže leksički fond u rasponu od rjeđih i arhaičnijih riječi do neologizama. S namjerom da stvori što potpuniji tezaurus hrvatskog jezika, Parčić je nova izdanja svojih rječnika nadopunjavao inačicama riječi koje su zabilježene u rječnicima njegovih prethodnika. Parčić je težio da osim starijeg leksičkog sloja u svoje rječnike uvrsti moderno znanstveno nazivlje, koje je prihvaćao od svojih suvremenika, a manjim dijelom i sam stvarao. Parčićev se leksikografski rad vremenski poklapa sa Šulekovim i u leksikografskim postavkama polazi od iste standardološke koncepcije. Parčićeva terminološka rješenja međutim nisu dosegla stupanj prihvaćenosti koja su dostigla Šulekova. Vjerojatno bi više Parčićevih terminoloških rješenja bilo prihvaćeno da nije djelovao u Šulekovu vremenu. Njegov je terminološki rad ostao u sjeni Šuleka, vodećega leksikografa i obnovitelja hrvatskoga jezika. Parčić je djelovao podalje od središta kulturnih zbivanja i znanstvene djelatnosti. Iako je bio svestran i imao interese na raznim područjima, nije publicirao u tiskovinama stručno-popularne ili udžbeničke naravi koja bi promovirala njegova terminološka rješenja. Usporedi li se terminološki rad Dragutina Parčića i Bogoslava Šuleka, može se zaključiti da je Šulek kreativan i produktivan, a Parčić akribičan¹⁶ reproduktivni leksikograf s kreativnim mogućnostima.

Slijedeći svoj veliki leksikografski uzor, Bogoslava Šuleka, tuđice su u Parčića rijetkost, a izbjegavanje aloglotskoga nazivlja takorekuć urođeno. I Parčić osuđuje tuđice i preporučuje domaće izraze. Kao i Šulek, posjeduje veliku jezičnu osjetljivost. Reducirani aloglotski jezični korpus pomnjivo označuje: turcizme zvjezdicom, ostale tuđice kraticama koje naznačuju jezično podrijetlo.

Parčićevo leksikografsko djelo, bez pretjerivanja, može se mjeriti sa Šulekovim, na čijemu je tragu i sazdana. Svoj dug prema Šuleku Parčić nije skrivao: otvoreno je o njemu govorio, zanat od njega učio i brusio, i najvećim hrvatskim leksikografom imenovao.

¹⁶ **akribija**, osobita brižljivost, pomnija, točnost u radu (osobito u pisanju tekstova koji se oslanjaju na materijalne podatke i dokumentaciju); savjesnost, temeljitost // **akribičan prid.**, koji posjeduje akribiju, grč. akribēia : oštrina, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber, 2003. str. 20

Obojicu je pak vezivala zajednička crta, težnja da osim starijega rječničkoga sloja u svoje rječnike umetnu i moderno znanstveno nazivlje, što više građe iz suvremenog jezika, iz područja znanosti, kulture, školstva, sudstva, gospodarstva, kućanstva, obrta i dr.

Njemački lingvist Volker Bockholt napominje kako se Parčićevi rječnici zasnivaju na kritičkom iskorištavanju rječnika Bogoslava Šuleka i starijih koje je Parčić upotpunio. Govoreći o pojedinostima, autor kaže da je Parčić iskoristio Šulekov njemačko-hrvatski rječnik iz godine 1860. preuzevši ove riječi i pojmove: dvopek, djelatnik, stolar, zemljodjelac, utiskivanje itd. Za talijansko-hrvatski rječnik glavni mu je izvor također bio njemačko-hrvatski rječnik iz 1860., kao i Šulekov *Rječnik znanstvenoga nazivlja*, a vrlo vjerojatno i Stullijev *Vocabolario* za upotpunjavanje građe.

Osim domaće leksikografije, na Parčićev leksikografski senzibilitet, kao i na Šulekov, utjecali su i strani rječnici, na Parčićev talijanski, na Šulekov njemački.

U literaturi se o Dragutinu Parčiću govori kao purističkom leksikografu, koji je za strane riječi ponudio hrvatske istovrijednice. Ta je konstatacija samo djelomice točna. Naime, sva izdanja njegovih rječnika obuhvaćaju brojne posuđenice, s odrednicom o podrijetlu ili bez nje. Parčić je purističkim zahvatima podvrgnuo samo internacionalne nazive i to samo u izdanjima hrvatsko-talijanskoga rječnika. Uvrštavanjem u rječnik hrvatskih jednakovrijednica internacionalizmima pridružio se nastojanjima da se klasična baština jezično osvijesti u hrvatskoj kulturi. Za internacionalizme na području različitih znanstvenih disciplina, ponudio je hrvatske jednakovrijednice, a za pojedine je internacionalizme naveo i više izraza. Parčić je svoj odnos prema internacionalnim nazivima osim u rječnicima iskazao i u gramatici pisanoj talijanskim jezikom u kojoj donosi manji popis hrvatskih zamjena za internacionalizme.

6. Ocjena prinosa rječnika D.A.Parčića hrvatskoj leksikologiji

Poseban položaj hrvatskoga jezika u južnoj Hrvatskoj, njegov doticaj s talijanskim jezikom, stvorio je uvjet da se od početka hrvatske leksikografije u tim krajevima razvija talijansko-hrvatska i hrvatsko-talijanska leksikografija, počevši od prvog tiskanog hrvatskog rječnika *Opera nuova* iz 1527., a u 18., 19. i 20. stoljeću i poseban vrsta leksikografije, enciklopedijska dvojezična talijansko-hrvatska i hrvatsko-talijanska leksikografija. Njoj su se posvetili jedan isusovac (Ardelio Della Bella, rječnik 1728., 1785.) i dva franjevca – Joakim Stulli (rječnici 1801., 1806., 1810.) i Dragutin Parčić, od kojih je ovaj zadnji osim u leksikografiji odigrao zapaženu ulogu u rekroatizaciji jezika rusificirane glagoljske liturgije.

Ovi su rječnici čitavo vrijeme u 18. i 19. stoljeću služili u južnoj Hrvatskoj za prevođenje na talijanski i s talijanskoga na hrvatski. Rječnici Dragutina Parčića, i po njegovim vlastitim riječima, služe samo tom kontaktu.

Metodski su radovi franjevacu dosta slični. I jedan i drugi ne ograničuju se samo na obalni hrvatski jezik nego su i univerzalni, tj. u Stullija i minipanslavistički, a u Dragutina Parčića sveobuhvatni glede na cjelovitost hrvatskoga jezika te on koristi AR, Stullija, Šuleka, dijalektalne riječi koje mu šalju M. Pavlinović i J. Mrkica, a bilježi i sam pučke riječi po Dalmaciji i Hrvatskom primorju. Dakle, u nekom smislu su ovi rječnici omnibus-rječnici hrvatskoga jezika.

Što se tiče Parčića, on unosi gotovo sve do čega dođe, pa njegov hrvatsko-talijanski rječnik u 3. izdanju iz 1901. ima čak preko 91 tisuću riječi na 1237 stranica.

Dragutin Parčić objavljuje svoje rječnike u drugoj polovici 19. stoljeća sve do prve polovice 20 stoljeća. Jezik se hrvatski u njima zove do početka „ilirski“, te „slovinski“ pa konačno i hrvatski.

Nadalje prikazujem sudbinu Parčićevih rječnika u hrvatskoj leksikografiji i leksikologiji. Oni su u praksi dakako izvršili velik utjecaj, tj. poslužili su svojoj svrsi, prevođenju i učenju talijanskoga i hrvatskoga jezika. Izvršili su svoj civilizacijski utjecaj. No, kako su ti rječnici prošli u vrednovanju njihovu u leksikologiji, kao dokument vremena i prostora?

Kada pogledamo u *AR*, u 6. knjigu gdje se donose popisi djela koja su poslužila kao vrela za *AR*, nalazimo citiranog samo Šibenčanina Franju Parčića koji je 1709. u Veneciji objavio knjigu *Dvostruka rukovet*. Ne citira se nijedan rječnik Dragutina Parčića. Opaža se da jedino Pero Budmani kao redaktor *AR*-a zagleda i u Parčićev rječnik. Za Petra Skoka se sigurno može reći da je djelomično zagledavao u Parčića kao izvor za potvrde o romanizmima. Tako za *fag* i *grima* ne citira Parčića, ali za *gujba*, koju *AR* citira samo iz Stullija, Skok donosi i potvrdu iz Parčića. Dakle, Skok je zasigurno koristio potvrde i iz Parčića, ali u kojem opsegu, to se ne zna u detaljima, i to je potrebno posebno proučiti. Od novijih leksikografa sigurno koriste Parčića Mirko Deanović i Josip Jernej u svojim talijansko-hrvatskim i hrvatsko-talijanskim rječnicima.

Istaknuto je kako su Stullijevi rječnici važni za hrvatsku leksikografiju i leksikologiju, premda mnoge riječi iz njih nisu registrirane u *AR*-u.

Ovdje će se na dva primjera pokazati kako u *AR*-u nedostaju mnoge riječi koje donosi Parčić, od kojih su mnoge zasigurno i „narodske“, dakle dijalektalne riječi, a neke su i dobri neologizmi za strane posuđenice.

U vrijeme redaktora Pere Budmanija, za kojega smo istaknuli da zagledava i u Parčićev rječnik, redigirane su strane *AR*-a 5, 588 - 589, i tu nalazimo da na tim stranama u odnosu na Parčićev rječnik nedostaje ništa manje nego 17 riječi: *križaljka*, *križaš*, *križatnica*, *križevač*, *križevalj*, *križice*, *križnik*, *krkati se*, *krkavica*, *krkljiče*, *krkoća*, *krletkar*, *krlještiti*, *krljetka*, *krljuštav*, *krljuština*, *krmavac*.

Skok u ERHZ (3 sv. smaz) također nema Parčićev oblik (smačan), a baš bi ovaj oblik mogao nešto pridonijeti proučavanju etimologije riječi, odnosno osnove. Skokov slučaj dokazuje da Skok nije iz Parčića uzimao slavizme, odnosno da je Parčića uzimao samo kada mu je trebala koja potvrda za romanizme.

Zaključujemo da je prinos koji je dao Dragutin Parčić u svojim rječnicima hrvatskoj leksikologiji, a i općenito hrvatskoj leksikografiji, vrlo velik. Njegov prinos našoj leksikologiji treba u svakom pogledu u budućnosti vrednovati, a njegovi rječnici trebaju biti, uz sve druge izvore, osnova naše povijesne i dijalektološke leksikografije i leksikologije.

7. Zaključak

Kroz ovaj diplomski rad, cilj mi je bio prikazati Dragutina Antuna Parčića kao vrsnog leksikografa. Koristeći brojne knjige, članke i rječnike u izradi ovog diplomskog rada, smatram da sam u tome i uspjela.

Proučavajući život i rad Dragutina Antuna Parčića, mnogi su došli do zaključka kako bi on, da je živio u drugim prilikama koje bi mu omogućile da još više razvije svoje talente, još i više učinio za svoj narod. Međutim, i ono što je učinio dovoljno je da njegovo ime bude posebno istaknuto u kulturnoj povijesti našeg naroda.

Parčićevi nam rječnici svjedoče o upornosti, marljivom radu i ustrajnosti jednog leksikografa čije je ime zasluženno zabilježeno u leksikografskim izdanjima.

I kao što je već ranije navedeno, zaista možemo zaključiti kako je Parčić bio čovjek pun inicijativnog i produktivnog duha, marljiv i ustrajan u svom radu. To nam potvrđuje njegov znanstveni leksikografski i jezikoslovni rad, kao i njegov svestrani i enciklopedijski rad.

Literatura

1. Bolonić, Mihovil, 1972. *O životu i radu Dragutina A. Parčića*, U povodu 70. obljetnice smrti, Bogoslovska smotra, br. 4, str. 413-433.
2. Derossi, Julije, 2003. *Pogledi Dragutina Antuna Parčića na hrvatski jezik i pravopis*, Jezik, god. 50., br. 2, str. 42-47.
3. Gostl, Igor, 1998. *Dragutin Antun Parčić*, Matica hrvatska, Zagreb
4. Moguš, Milan. 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb
5. Turk, Marija, 2006. *Hrvatski prijevodni ekvivalenti stručnog nazivlja u Parčićevim rječnicima*, Fluminensia 18, 1, str. 41-51.
6. Vince, Zlatko, 1972. *Leksikografski pokušaji u Dalmatinskoj Hrvatskoj 19. stoljeća*, Forum, god. XI, knj. XXIII, br. 1-2, Zagreb, str. 272-296.
7. Vince, Zlatko, 1993. *D. A. Parčić kao leksikograf*, Zadarska smotra 42, 3, str. 79-88.
8. Vince, Zlatko, 1995. *Leksikograf D. Parčić u svojem vremenu*, Dodatak pretisku Rječnika hrvatsko-talijanskoga Dragutina Parčića, Zadar 1901., Pretisak Zagreb
9. Vince, Zlatko, 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb

Popis slika

1. Slika 1. Dragutin Antun Parčić 10
2. Slika 2. Rječnik ilirsko-talijski 23
3. Slika 3. Tablica pokraćenih riječi iz Rječnika hrvatsko-talijanskoga 29

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod	2
2. Politički, kulturni i književni život u 19. stoljeću	3
2.1. Ilirski pokret i djelovanje Ljudevita Gaja	3
2.2. Borba filoloških škola	6
2.3. Leksikografska ostvarenja u 19. stoljeću	7
3. Dragutin Antun Parčić	11
3.1. Životni put Dragutina Antuna Parčića	11
3.2. Parčićeva ljubav prema glagoljici i fotografiji	14
4. Leksikografski rad Dragutina Antuna Parčića	17
4.1. Parčić leksikograf	17
4.2. <i>Rječnik ilirsko-talianski</i> (1858.)	20
4.3. Kritičari Parčićeva <i>Rječnika</i>	24
4.4. <i>Rječnik slovinsko-talijanski</i> (1874.)	25
4.5. <i>Rječnik hrvatsko-talijanski</i> (1901.)	27
4.6. <i>Rječnik talijansko-slovinski</i> (1868.)	30
5. Šulekovim tragom	32
6. Ocjena prinosa rječnika D. A. Parčića hrvatskoj leksikologiji	34
7. Zaključak	36
Literatura	37
Popis slika	38
Sadržaj	39

